

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: фінансування, освіта, якість освіти, витрати, бюджет.

Вступ. Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку держави освіта є важливим чинником людського розвитку і економічного зростання. Пріоритетною ціллю розвитку країни має стати забезпечення якісної освіти впродовж життя. Виникає потреба в ефективній соціальній політиці, спрямованій на підвищення рівня і якості освіти всіх громадян, для забезпечення держави кваліфікаційними кадрами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні положення про освіту в Україні, які ґрунтуються на територіальній організації послуг розкриті в роботах І.М. Дудника, М. І. Білецького, М.І. Лісовського, О.О. Любіцевої, О.Г. Топчієва, Т.І. Шпараги та ін. Щодо обґрунтування чинників, які впливають на регіональні відміни в рівні освіти населення – О.І Хомри, та рівень освіти населення – Н.В.Зубаревич.

Формулювання цілей статті. Постановка проблеми. Метою написання статті є дослідження особливостей фінансування освіти в Україні, детально розкрити схему фінансування освітніх закладів та виявлення слабких місць у системі фінансування, прогнозування перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Освіта – суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання і добробуту суспільства. Ця сфера займається формуванням знань і вмінь підрастаючого покоління, його вихованням підготовки кадрів. Освіта створює основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Конституція України встановлює, що в Україні кожен має право на освіту (ст. 53), причому повна загальна середня освіта є обов'язковою. Згідно з принципами, проголошеними Конституцією, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням та студентам.

Нормативно-правове регулювання надання освітніх послуг закладено у законах України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту" "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про дошкільну освіту", "Про вищу освіту".

Чинним законодавством передбачено, що заклади освіти створюються органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, громадянами відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб, за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів.

Для ефективного функціонування системи освіти важливе значення має фінансування та його ефективний розподіл.

Фінансування освіти – безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного та місцевих бюджетів на виконання державою своїх функцій у галузі освіти, тобто забезпечення освітньої галузі грошовими коштами необхідними для її функціонування та забезпечення громадян України їх правом на освіту.

Головними джерелами фінансування витрат на освіту є:

- кошти державного та місцевого бюджетів;

- кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій, фондів;
- спонсорські та добродієнні внески і пожертвування;
- кошти галузей народного господарства, плата за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти.

Відповідно до ст. 61 Закону України "Про освіту" держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10 % НД, а також валютні асигнування на основну діяльність. Кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, отримані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються.

Фінансування освіти за рахунок вказаних джерел здійснюється наступними методами:

- кошторисне фінансування закладів освіти;
- бюджетне фінансування закладів освіти на основі показника вартості навчання одного учня (студента);
- індивідуальна оплата навчання за рахунок власних доходів, грошових коштів юридичних осіб;
- спеціальні кредити для здобуття освіти;
- отримання спонсорських і добродієнних внесків та пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різноманітних послуг неосвітнього характеру.

Додатково заклади освіти як джерела фінансування можуть розглядати:

- кошти за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;
- плату за надання додаткових освітніх послуг;
- кошти за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- дотації з місцевих бюджетів;
- кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів;
- валютні надходження;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, отримані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян;
- інші кошти.

Видатки на освіту здійснюються за такими групами закладів і заходів:

- дошкільна освіта;
- загальна середня освіта (загальноосвітні школи, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, вечірні змінні школи);

- заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації (загальноосвітні школи-інтернати, дитячі будинки);
- позашкільна освіта;
- професійно-технічна освіта;
- вища освіта;
- післядипломна освіта;
- інші заклади та заходи у галузі освіти (методична робота, придбання підручників).

Принципи державної політики у галузі освіти:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій.

Загалом в Україні освіта фінансується урядом із загальних податкових надходжень, акумульованих за допомогою різних податків. Разом з тим, певний зв'язок між фондами системи освіти та конкретними податками простежується. Між бюджетами різних рівнів існує розподіл відповідальності за акумуляцію відповідних податків та їх використання.

Державний бюджет формується за рахунок податку на додану вартість та акцизного збору. Доходи місцевих бюджетів складаються з податку на доходи підприємств і організацій, прибуткового податку з громадян та інших місцевих податків та зборів.

З 1999 року відбувається перерозподіл повноважень між державним та місцевими бюджетами, все більша частка місцевих податкових надходжень забирається у центр. Якщо раніше місцеві бюджети нагромаджували надходження від податку на прибуток підприємств та прибутковий податок з громадян, то тепер у районі залишаються переважно надходження з прибуткового податку. Це знаходить свій прояв у зменшенні обсягів місцевих бюджетів та відповідно – зменшенні можливостей гнучкого управління і фінансування місцевих потреб, у тому числі і закладів освіти.

Переважну частку витрат бюджетів на освіту складають видатки, спрямовані на фінансування загальноосвітніх шкіл. Якщо брати у відсотковому співвідношенні, то на фінансування загальної середньої освіти спрямовується близько 41-42% від суми усіх видатків на освіту; на вищу освіту - 28-30%, на дошкільну – 11-12%; на професійно-технічну – 6% (слід зазначити, що з 2011 року професійно-технічна освіта фінансується лише з місцевого бюджету); на фінансування позашкільної освіти направляється близько 4%.

На сьогоднішній день в Україні пріоритетним джерелом фінансування освіти залишається бюджетне фінансування. Для визначення рівня фінансування освіти в Україні проведемо дослідження видаткової частини бюджетів на дану галузь (див. табл. 1). (Рис.1).

Збільшення видатків на освіту, в основному пов'язано з тим, що поряд зі збільшенням видатків на оплату праці у зв'язку зі зростанням мінімальної заробітної плати було встановлено надбавку у розрізі 20% посадового окладу викладачам професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, керівникам та заступникам керівників зазначених закладів, а також зі збільшенням стипендій для учнів професійно-технічних навчальних закладів і студентів вищих навчальних закладів у зв'язку з індексацією стипендій.

Таблиця 1- Динаміка фінансування галузі «Освіта» за останні роки з державного та місцевих бюджетів (складено за даними[4])

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зведений бюджет, млрд.грн.	44,3	61	66,8	76,8	79	101,5
Темп приросту зведеного бюджету, %		37,7	9,5	15	2,9	28,4
Державний бюджет, млрд. грн.	13,5	19,2	21,4	24,5	26,6	30,2
Темп приросту державного бюджету, %		42,2	11,5	14,5	8,6	13,5
Місцеві бюджети, млрд.грн.	30,8	41,8	45,4	52,3	52,4	71,3
Темп приросту місцевого бюджету, %		35,7	8,6	15,2	0,2	36,1

Недостатня ефективність державних видатків на освіту зумовлена низкою чинників, основними серед яких залишаються вади організаційно-управлінської структури галузі. Коштів, які виділяються державою для надання освітніх послуг, не вистачає навіть на покриття базових статей витрат: зарплату, нарахувань на зарплату, плату за енергоносії. Негативною тенденцією, яка свідчать про незадовільний стан української освіти, є її невідповідність європейським і світовим ринкам праці.

Негативні риси сучасної політики фінансування освіти:

- рівень державного фінансування є вкрай недостатнім для нормального функціонування сфери освіти;
- відсутність чітко сформульованої філософії фінансової політики, відсутнє стратегічне, перспективне планування;
- недостатнє використання методів гнучкого фінансового регулювання;
- переважними залишаються методи жорсткого нормативного фінансування;
- керівники закладів мають незначну свободу дії, не вільні розпоряджатися своїми бюджетними та позабюджетними коштами;
- відсутність форм фінансового стимулювання інноваційної діяльності;
- у фінансуванні закладів переважає принцип виділення коштів на покриття мінімальних витрат (заробітна плата та комунальні послуги). В основі визначення обсягів фінансування часто лежить принцип "від досягнутого

рівня”, коли на потреби освіти просто виділяється певна сума з бюджету (безвідносно до потреб) та основною метою виступає не зменшити рівень фінансування минулих років.

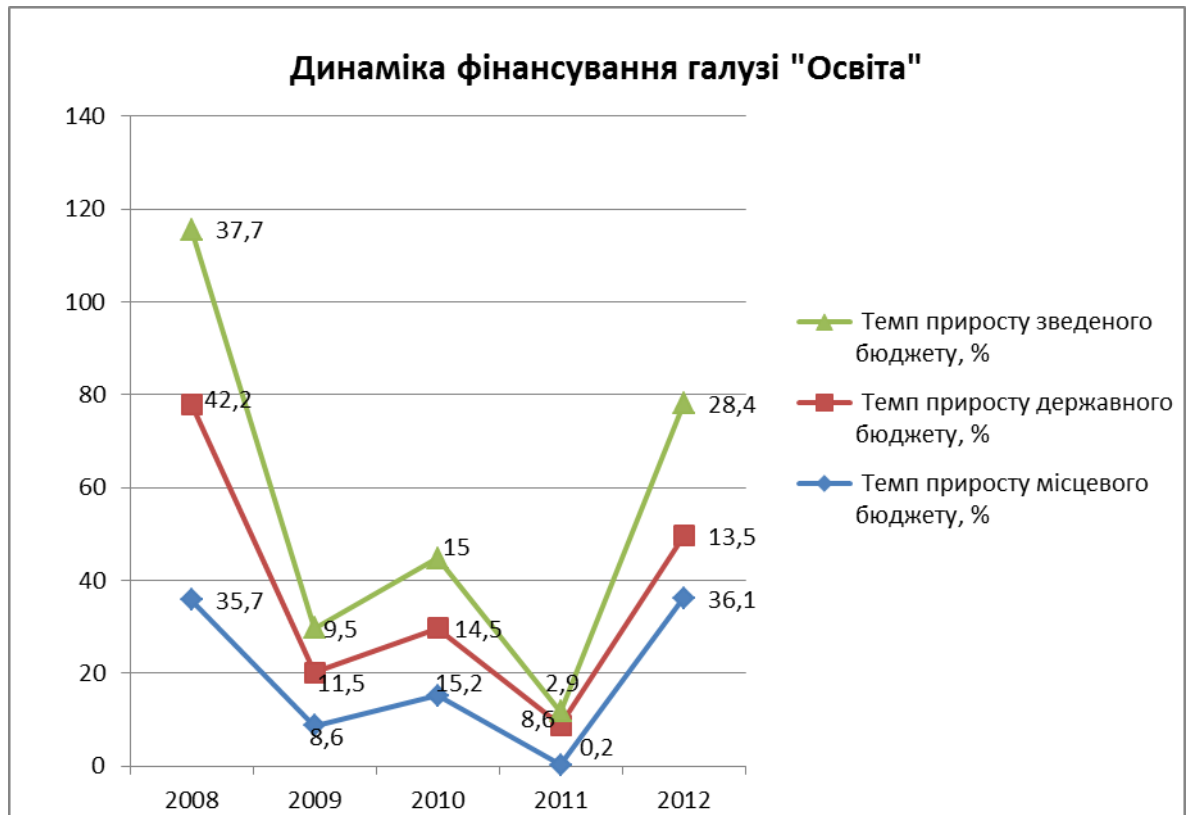

Рис. 1. Динаміка фінансування галузі «Освіта» (Побудовано за даними [4]).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, держава здійснює всебічне регулювання діяльності у сфері надання освітніх послуг, враховуючи значення такої діяльності для майбутнього розвитку і становлення освіченого покоління громадян України.

Сучасний стан фінансування освіти в Україні є досить невтішним. Для досягнення світових стандартів в даній галузі необхідна побудова економічних механізмів, які б забезпечили ефективну систему фінансування. Україна повинна здійснити перехід від переважно бюджетного фінансування освіти до залучення додаткових джерел, таких як комерційний бізнес та банки. Потрібно розширити можливостей навчальних закладів залучати додаткові кошти за некомерційних фондів; використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій; розширення списку платних послуг, що надаються навчальними закладами.

Список використаних джерел:

1. Мацелик М.О. Фінансове право: Навч. посіб / М.О. Мацелик, Т.О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. – К. : Знання, 2011. – 815 с.

2. Україна в цифрах у 2012 році. Статистичний щорічник // Державна служба статистики України / За ред. О.Г. Осауленка - К.: 2013. – 249 с.
3. Чала Н.Д., Бюджетна система: Навчальний посібник / Н.Д. Чала, Л.В.Лазоренко. - К., 2010. - 223с.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.minfin.gov.ua>

Трусій О.М., Кислицька І.В. Особливості фінансування освіти в Україні.

Розкрито особливості фінансування освіти в Україні. Досліджені джерела фінансування витрат на освіту. Розглянуті принципи державної політики в галузі освіти. Проаналізовано динаміку фінансування освітньої галузі. Охарактеризовані негативні риси сучасної політики фінансування освіти в Україні.

Ключові слова: фінансування, освіта, якість освіти, витрати, бюджет.

Трусий О.Н., Кислицкая И.В. Особенности финансирования образования в Украине.

Раскрыты особенности финансирования образования в Украине. Исследовано источники финансирования расходов на образование. Рассмотрено принципы государственной политики в отрасли образования. Проанализировано динамику финансирования образовательной отрасли. Охарактеризованы негативные черты современной политики финансирования образования в Украине.

Trusij O. Kyslytska I. The peculiarities of the education financing in Ukraine.

The article deals with the peculiarities of the education financing in Ukraine. The sources of education financing have been studied. The principles of state education policy are revealed. The dynamics of educational financing has been investigated. Negative aspects of modern education financing policy in Ukraine are identified.

Keywords: financing, education, quality of education, expenses, budget.